

ОГЛЯД ОКРЕМИХ ЕКОНОМІЧНИХ КАТЕГОРІЙ В МЕЖАХ КРИМІНОЛОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В НЕВИРОБНИЧІЙ СФЕРІ УКРАЇНИ

AN OVERVIEW OF CERTAIN ECONOMIC CATEGORIES WITHIN THE FRAMEWORK OF CRIMINOLOGICAL ACTIVITIES IN THE NON-PRODUCTIVE SECTOR OF UKRAINE

Смірнов А.С., к.мед.н., доцент,
докторант

Дніпровський державний університет внутрішніх справ

У статті автором розглянуто окремі питання сучасних економічних категорій, які мають безпосереднє значення для якісного та всебічного наукового дослідження кримінологічної діяльності в невинробничій сфері України. Зокрема, автором приділено увагу таким поняттям, як: «обслуговування», «сфера обслуговування», «невинробничі послуги», «нематеріальні послуги», «ринок послуг», «торгівля послугами» значення яких, на думку автора, підвищується в умовах необхідності розвитку ринкової економіки України. В рамках цього дослідження, автором також розглянуто питання законодавчого регулювання класифікації послуг в Україні.

Наразі, невідповідності в економічній термінології, а також певна їх кількість серед науковців, ускладнюють проведення міждисциплінарних досліджень. А також, у свою чергу, проведення кримінологічних досліджень у невинробничій сфері України. Де сутність та розуміння економічних категорій впливає на формування державної політики у сфері запобігання злочинності. Тому, заради повноти та всебічності дослідження кримінологічної діяльності у невинробничій сфері, у цій роботі будуть розглянуті окремі економічні категорії, які так чи інакше пов'язані з невинробничою сферою України.

Автор наголошує, що якщо порівняти сферу послуг, невинробничий сектор та сферу послуг, то можна побачити, що сфера послуг більше схожа на поняття сфери послуг, ніж на невинробничий сектор. Враховуючи, що невинробнича сфера є ширшим за своєю природою поняттям і може включати ширший спектр діяльності, включаючи не лише сферу послуг, а й інші види невинробничої діяльності. Що стосується співвідношення понять «сфера послуг» та «галузь послуг», слід зазначити, що перше є невід'ємною частиною другого. Це видно з того факту, що сфера послуг втілює весь спектр можливих видів послуг, тоді як сфера послуг базується на наданні так званих «сервісних» послуг (туризм, готельно-ресторанний бізнес тощо).

Таким чином, на думку автора, можна зробити висновок, що вивчення сучасних економічних категорій має безпосереднє та пріоритетне значення для якісного та всебічного наукового дослідження кримінологічної діяльності в невинробничій сфері України. У майбутньому видається доцільним досліджувати поняття кримінологічної діяльності в невинробничій сфері України з урахуванням наукових розробок у понятійно-категоріальному апараті.

Ключові слова: невинробнича сфера, сфера обслуговування, невинробничі послуги, нематеріальні послуги, ринок послуг, кримінологічна діяльність.

In the article, the author examines certain issues of modern economic categories which are of direct relevance for a qualitative and comprehensive scientific study of criminological activities in the non-productive sphere of Ukraine. In particular, the author pays attention to such concepts as: «service», «service sector», «non-productive services», «intangible services», «service market», «trade in services», the importance of which, in the author's opinion, is increasing in the context of the need to develop a market economy in Ukraine. Within the framework of this study, the author also examines the issues of legislative regulation of the classification of services in Ukraine.

At present, inconsistencies in economic terminology, as well as a certain amount of among scholars, make it difficult to conduct interdisciplinary research. And also, in turn, conducting criminological research in the non-productive sphere of Ukraine. Where the essence and understanding of economic categories affects the formation of state policy in the field of crime prevention. Therefore, for the sake of completeness and comprehensiveness of the study of criminological activities in the non-productive sphere, this paper will consider certain economic categories that are somehow related to the non-productive sphere of Ukraine.

The author emphasizes that if we compare the service sector, the non-productive sector and the service sector, we can see that the service sector is more similar to the concept of the service sector than to the non-productive sector. Given that the non-productive sphere is a broader concept in nature and may include a wider range of activities, including not only the service sector but also other types of non-productive activities. As for the correlation between the concepts of «service sector» and «service industry», it should be noted that the former is an integral part of the latter. This can be seen from the fact that the service sector embodies the entire range of possible types of services, while the service sector is based on the provision of so-called «service» services (tourism, hotel and restaurant business, etc.).

Thus, in the author's opinion, it can be concluded that the study of modern economic categories is of direct and priority importance for a qualitative and comprehensive scientific study of criminological activity in the non-productive sphere of Ukraine. In the future, it seems advisable to study the concept of criminological activity in the non-productive sphere of Ukraine, taking into account scientific developments in the conceptual and categorical apparatus.

Key words: non-productive sector, service sector, non-productive services, intangible services, service market, criminological activity.

Постановка проблеми. Формування вітчизняної терміносистеми фундаментальної економічної науки в останні два-три десятиліття відбувається непослідовно і суперечливо, що зумовлено наявністю протилежних підходів до тлумачення змісту, складників, методології, філософії та базових категорій цієї науки. Полярність поглядів економістів-аналитиків уповільнила становлення її основного потоку, висновки і твердження якого поділяє більшість науковців-дослідників, які використовують усталену термінологію. Лише наявність мейнстріму та цілісної системи взаємозгоджених термінів та категорій дає змогу однозначно сформулювати головні постулати та методологію цієї науки, уникати та розв'язувати теоретичні суперечності і одночасно підвищувати рівень її викладання [1, с. 113]. Все це, лише ускладнює здійснення

міждисциплінарних досліджень. А також, в свою чергу, проведення кримінологічних досліджень у невинробничій сфері України. Де, сутність та розуміння економічних категорій, впливає на формування державної політики у сфері запобігання злочинності. Тому, задля повноти та всебічності дослідження кримінологічної діяльності в невинробничій сфері, в рамках цієї роботи, розглянемо окремі економічні категорії, які так чи інакше мають відношення до невинробничої сфери України.

Окремі питання кримінологічної діяльності в невинробничій сфері України досліджували такі вчені, як: А.В. Андрушко, Д.О. Анісімов, К.А. Бабенко, О.І. Білик, О.С. Бондаренко, А.А. Буравська, М.В. Бурак, В.Г. Герасименко, Н.Г. Діденко, О.О. Дриголь, Н.О. Жукова, Б.Б. Коваль, М.В. Кондрашова, С.Ж. Лазаренко, В.І. Мель-

ниченко, О.Л. Михайлюк, І.А. Нестерова, О.В. Новікова, Н.М. Овчаренко, Т.П. Панченко, О.О. Пищуліна, Р.М. Резнік, А.В. Стаднік, О.Г. Хрімль та інші. Проте, зазначеними авторами наразі не проводилося дослідження питань економічних категорій, як складових та системоутворюючих елементів кримінологічної діяльності в невиноробничій сфері України.

Мета статті полягає у дослідженні окремих економічних категорій в межах кримінологічної діяльності в невиноробничій сфері України.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до Великого тлумачного словника сучасної української мови за редакцією В.Т. Бусела під обслуговуванням розуміється виконання роботи, функцій, пов'язаних із задоволенням чийх-небудь запитів, потреб [2, с. 819], тобто саме процес надання послуг [3, с. 6].

О.Г. Корнус під сферою обслуговування пропонує розуміти – цілісну складну динамічну систему, для якої характерна компонентна, управлінська та територіальна структура, функціональне призначення яких спрямоване на задоволення матеріальних та духовних потреб населення [3, с. 6]. Поряд із цим, автор наголошує, що розвинена сфера обслуговування – це обов'язкова складова сучасного суспільства і важлива передумова його поступального розвитку. Без сфери обслуговування неможливий сам процес виробництва. Вона заощаджує витрати робочого часу населення на задоволення власних потреб і збільшує вільний час людей. Висока частка сфери обслуговування – ознака значного соціально-економічного розвитку регіону чи країни [3, с. 4].

С.О. Почтарьов, в рамках дослідження державного регулювання діяльності сфери обслуговування, виділив деякі особливості еволюції сфери обслуговування в умовах становлення ринкової економіки.

Зокрема, науковець зазначає, що особливістю розвитку сфери обслуговування в період формування ринкової економіки є збільшення частки послуг, які надають населенню за оплату, а також розвиток комерційного сектора у цій сфері. Разом із тим, автор наголошує, що сфера обслуговування має низку особливостей, які обмежують ринкове саморегулювання у виробництві товарів. По-перше, у її складі є ринки, попит на яких настільки великий і ціна рівноваги визначена так високо, що стає недоступною для більшості членів суспільства (наприклад, ринок житла в Україні). По-друге, ціновий механізм регулювання для деяких видів послуг не спрацьовує. Також, автор зауважує, що специфіка механізму функціонування ринку послуг і розвитку сфери обслуговування в Україні у трансформаційний період зумовлює особливості їхнього державного регулювання, яке передбачає регулювання підприємницької діяльності суб'єктів ринку, що надають платні послуги населенню, і державну підтримку розвитку некомерційного сектора сфери обслуговування [4, с. 127–128].

Наступним визначенням, яке потребує нашої уваги, а також співвідношення до попередньо розглянутих понять, є «невиноробничі послуги» та «ринок послуг».

Згідно Тлумачного словника економіста за редакцією С.М. Гончарова, невиноробничі або нематеріальні послуги – послуги, що надаються населенню підприємствами, організаціями та установами невиноробничої сфери. Це установи освіти, охорони здоров'я, культури, мистецтва, зв'язку тощо [5, с. 193].

З цього питання слушно зазначає Р.Р. Шульга, що сутність послуги можна розглядати її (послугу) в двох аспектах як економічну та правову категорію. Причому послугу як економічну категорію слід розглядати як єдність процесу та результату праці, а в правовому розумінні як певний вид суспільних відносин, економічні сутність яких полягає в наданні послуг (здійсненні дій (діяльності), що спрямовані на створення або зміну стану блага) та як об'єкт цих відносин – певне благо, що досягається

в результаті здійснення таких дій (діяльності) і має властивості товару. Звідси, на думку автора, оскільки послуга володіє всіма властивостями товару, вона може бути предметом економічного обороту, і отже об'єктом торгівлі. Таки чином, на його думку, коли відносини з приводу надання послуг ведуть до встановлення юридичних прав та обов'язків і, у зв'язку з цим, попадають у поле зору господарськоправового регулювання, і можна говорити про відносини, предметом яких є послуга як особливий, специфічний різновид товару, і використовувати при цьому термін «торгівля послугами» [6, с. 979].

Ба більше, на погляд О. Мельничук ринок послуг становить понад дві третини світової економіки, тож послуги розповсюджуються як всередині країни походження, так і за її кордонами, що сприяє технологічному прогресу та збільшенню мобільності населення. Науковець наголошує, що останніми роками країни, що розвиваються, розглядають торгівлю послугами як засіб для подолання внутрішнього дефіциту поставок і для диверсифікації та збільшення експорту. Будь-яка країна може скористатися торговим потенціалом послуг, але не кожна може стати центром послуг в різних секторах [7, с. 115]. Тому, на думку авторки, ринок послуг значною мірою є прискорювачем світового виробництва, науково-технічного прогресу та всієї міжнародних економічних відносин. А модель світового господарства, яка формується під впливом сучасних інформаційно-технологічних та глобалізаційних тенденцій, часто називають «економікою послуг» [7, с. 124].

Поряд із цим, з метою отримання вичерпної інформації щодо поняття «ринку», яка може задовольнити нас в рамках предмету нашого дослідження, звернемося до Економічного словника-довідника за редакцією С.В. Мочерного.

Так, згідно зазначеного вище словника «ринку» – це система товарно-грошових відносин, що виникають між покупцем і продавцем, яка включає механізм вільного ціноутворення, вільне підприємництво, що здійснюється на основі економічної самостійності, рівноправності та конкуренції суб'єктів господарювання у боротьбі за споживача. Функціонування ринку підпорядковується законом товарного виробництва – закону вартості, попиту і пропозиції та закону конкуренції. Саме на основі дії цих законів формується ринкова ціна, яка врівноважує попит і пропозицію, регулює обсяг і асортимент вироблюваних товарів, впливає на розвиток виробництва і є основним регулятором господарської діяльності. Через ринкову ціну виробник і покупці дізнаються про попит на ті чи інші товари, технологічні можливості виробників. Тим самим ринок виступає як регулятор господарської діяльності. Економічна конкуренція на ринку між товаровиробниками в кінцевому підсумку стимулює підвищення ефективності виробництва ціною банкрутств збиткових і технічно відсталих підприємств [8, с. 281].

Поміж цього, К.І. Пугачевська зазначає, що ринок послуг складається з окремих ринків, кожен з яких функціонує і розвивається з певними особливостями. За її спостереженням, дослідники сфери послуг розробили значну кількість класифікацій, в яких використані такі критерії, як: відчутність, характер попиту, обсяг послуг, складність, рівень кваліфікації, трудомісткість, економічна та соціальна орієнтація, ступінь контактності зі споживачем [9, с. 53].

І.А. Сікірницька та С.С. Кучерук наголошують, що ринок послуг – це сукупність динамічних у часі і локалізованих у просторі соціально-економічних відносин, що формуються і реалізуються в процесі задоволення платоспроможного попиту реальних і потенційних споживачів пропозицією послуг, забезпечують пропорційність їх відтворення. Разом із тим, автори зазначають, що досить часто міжнародні економічні організації розглядають галузеву структуру національних господарств як співвідношення

трьох секторів економіки. До первинного сектора науковці відносять галузі, які дають людині «первинну» (створену природою) продукцію. Це сільське і лісове господарство, рибальство, добувні галузі промисловості. До вторинного сектора входять індустріальні галузі. До третинного сектора – галузі сфери послуг. Україна в свою чергу, за думкою зазначених авторів, має показники держави, що знаходиться на індустріальній стадії розвитку. Третинний сектор економіки України значно нижчий, ніж у провідних постіндустріальних країнах світу (США, Японія, країни Західної Європи) [10, с. 164].

М.П. Талавира та О.В. Пащенко зазначають, що ринок послуг являє собою систему економічних відносин між продавцями та покупцями з приводу руху послуг, які задовольняють споживчий та інвестиційний попит макроекономічних суб'єктів [11, с. 77].

Ба більше, Л.С. Співак в рамках дисертаційного дослідження за темою: «Формування ринку послуг в трансформаційній економіці» пропонує власне бачення сутності поняття «ринок послуг» та його ознак.

Так, на думку авторки, ринок сфери послуг є, з одного боку, органічною складовою всієї ринкової економіки, а з іншого – виступає як відокремлена самостійна система, в якій ціна на послуги формується не тільки на основі загальних ринкових важелів (співвідношення попиту та пропозиції), а й специфічних чинників, що властиві лише ринку послуг: індивідуальній адресній користі, маркетинговій інформації, якісних характеристик виробника послуг тощо. Серед особливостей ринку послуг науковець виділяє: високу швидкість обороту капіталу внаслідок більш короткого виробничого циклу; територіальну сегментацію і локальність; високу диференційованість продукту в одній і тій же галузі; індивідуальність і нестандартність наданих послуг і технологій в багатьох галузях сфери послуг; високу невизначеність результату при наданні послуг, наявність асиметрії маркетингової інформації; високу чутливість до ринкової кон'юнктури в зв'язку з неможливістю транспортувати та накопичувати послуги, особливостями самого процесу надання послуг, що зумовлений особистим контактом виробника та споживача [12, с. 172].

Поміж цього, правниця наполягає, що становлення ринку послуг в трансформаційній економіці передбачає формування ринкового середовища: наявність економічної свободи підприємництва й вибору, реалізації особистого інтересу як головного мотиву поведінки, вільного доступу до економічних ресурсів, інформації та ринків збуту, вільного входу і виходу з галузі. На формування ціни послуги мають вплив економічні і неекономічні чинники. Ціноутворення у сфері послуг пов'язано з відмінностями товару-послуги за фізичними якостями, рівню обслуговування; чутливістю до економічної кон'юнктури, сезонності, впливу реклами, моди, широкою ємністю ринку; географічному розміщенню, асиметричності інформації чи суб'єктивному (нестандартному) сприйняттю клієнтом цінностей [12, с. 174].

Як можемо побачити, ринок послуг, як механізм обміну послугами та взаємодії між постачальниками та споживачами, є більш широким поняттям по відношенню до невиробничих послуг, які виступають визначеним видом послуг. Зокрема, ринок послуг включає не тільки невиробничі послуги, а й інші види послуг. Крім того, логічним висновком є те, що ринок послуг включає в себе й невиробничу сферу. Щодо поняття «невиробничі послуги», то воно не може виступати взаємозамінним по відношенню до поняття «невиробнича сфера». Останнє виступає, як галузі економіки, а перше, як визначені послуги, які можуть бути надані в рамках цих галузей.

Поряд із вищезазначеним, варто також звернути свою увагу на класифікації видів послуг, які можуть надаватися в невиробничій сфері.

Одним із міжнародних нормативно-правових актів, який регулює питання надання послуг, виступає Генеральна угода з торгівлі послугами (General agreement on trading in services).

За текстом Митної енциклопедії під редакцією І.Г. Бережнюка, починаючи з 1947 року, міжнародна торгівля товарами була регульована згідно з положеннями Генеральної угоди з тарифів і торгівлі, тоді як багатостороннє міжнародно-правове регулювання торгівлі послугами не існувало до проведення VIII (Уругвайського) раунду переговорів. Зокрема, в рамках цього раунду було укладено Генеральну угоду з торгівлі послугами, чия мета була аналогічна меті попередника [13, с. 150].

Наразі Генеральна угода з торгівлі послугами від 15 квітня 1994 року Світової організації торгівлі стосується до заходів країн-членів, зокрема і України, що впливають на торгівлю послугами.

Так, до загальних зобов'язань Генеральної угоди з торгівлі послугами від 15 квітня 1994 року відносяться: режим найбільшого сприяння; прозорість; внутрішнє регулювання; визнання; монополії і виключні постачальники послуг;

ділова практика; надзвичайні захисні заходи [14].

В.І. Золотарьова в публікації «Економічна сутність, класифікація та основні види продуктів сфери послуг» на основі аналізу положень Генеральної угоди про торгівлю послугами Світової організації торгівлі від 15 квітня 1994 року виділяє дванадцять секторів послуг.

Зокрема, до них науковець відносить: 1) ділові послуги; 2) послуги у сфері зв'язку й аудіовізуальні послуги; 3) будівельні та пов'язані з ними інженерні послуги; 4) дистрибуторські послуги; 5) послуги у сфері освіти; 6) послуги, пов'язані з захистом навколишнього середовища; 7) фінансові послуги; 8) послуги у сфері охорони здоров'я і соціального забезпечення; 9) туризм і послуги, пов'язані з подорожами, послуги з організації дозвілля, культурних і спортивних заходів (крім аудіовізуальних послуг); 10) транспортні послуги; 11) інші послуги [15, с. 105].

Поряд із цим, у ст. 1 Генеральної угоди про торгівлю послугами Світової організації торгівлі від 15 квітня 1994 року передбачено, що послуги включають будь-який вид послуг у будь-якому секторі за винятком послуг, що постачаються при виконанні функцій державної влади. В свою чергу, послуга, що надається при виконанні функцій державної влади означає будь-яку послугу, яка надається не на комерційній основі і не за умовами конкуренції з одним або декількома постачальниками послуг [14].

Окрему увагу привертають додатки до 1 Генеральної угоди про торгівлю послугами Світової організації торгівлі від 15 квітня 1994 року. Зокрема, у додатку щодо фінансових послуг, досить широко розкрито питання її надання.

Так фінансовою послугою є будь-яка послуга фінансового характеру, яку пропонує постачальник фінансових послуг будь-якої країни-члена. Фінансові послуги включають всі страхові послуги, а також послуги, пов'язані зі страхуванням, банківські та інші фінансові послуги (крім страхових). Фінансові послуги включають такі види послуг: страхові послуги, та ті, що пов'язані із страхуванням; банківські та інші фінансові послуги (за винятком страхування) [14].

С.О. Почтарьов зазначаючи, що державна політика у сфері обслуговування має забезпечувати умови для вільної, здорової конкуренції, а також відкрити нові простори для технічного і технологічного прогресу, наголошує, що основним завданням державного регулювання сфери обслуговування є досягнення бажаних результатів у збільшенні потужності інфраструктурних мереж сфери обслуговування, поліпшення її територіальної організації та, найголовніше, підвищення якості обслу-

говування населення. Враховуючи це, автор пропонує наступну класифікацію основних послуг у невиробничій сфері: побутові та житлово-комунальні послуги; послуги пасажирського транспорту та зв'язку; послуги культури та деякі послуги установ освіти; послуги охорони здоров'я та фізичної культури і спорту; правові, фінансові послуги; санаторно-курортні послуги; туристично-екскурсійні послуги; послуги дитячих дошкільних закладів та ін. [4, с. 127–128].

Поміж цього, В.І. Золотарьова здійснила досить ґрунтовний аналіз сучасних поглядів вітчизняних та закордонних науковців на визначення поняття «послуги».

Так, авторка зазначає, що серед основних параметрів, що характеризують послугу, а також набули поширення у різних визначеннях даної категорії, які були розроблені вітчизняними та зарубіжними науковцями, можна виділити такі: послуга як процес, певного роду діяльність, що пов'язано з характером споживання послуг: послуги споживаються в процесі їх надання; за її специфічними особливостями, які розглядаються в якості парадигми маркетингу послуг, але їх перелік не є постійним і може включати від однієї до восьми характеристик, водночас «нематеріальність» і «незбережність» використовуються найбільш часто; за метою та підсумком її надання, як мета послуги розглядається задоволення потреби, а як підсумок її надання – результат, який не має матеріального прояву, пов'язаний зі зміною стану клієнта або приналежної йому власності (товару); за об'єктами впливу – об'єктами впливу послуги виступають людина, суспільство загалом, товари; за видом впливу на об'єкт: вплив на об'єкт здійснює як жива, так і матеріалізована праця; за сферою застосування: від невиробничої сфери до різних галузей суспільного господарства, в тому числі в матеріальному виробництві [15, с. 104].

Окрім цього, галузі невиробничої сфери діяльності, законодавцем було запропоновано у Загальному Класифікаторі «Галузі народного господарства України» від 24 січня 1994 року № 21, затвердженого наказом Міністерства статистики України. Проте, цей класифікатор вже втратив чинність на підставі наказу Державного комітету статистики України від 20 серпня 2009 року № 332 «Про

визнання таким, що втратив чинність, наказу Міністерства статистики України від 24.01.94 № 21».

Так, згідно Класифікатора було зазначено, що до галузі невиробничої сфери діяльності відносяться: житлово-комунальне господарство; невиробничі види побутового обслуговування населення; охорона здоров'я, фізична культура і соціальне забезпечення; освіта; культура та мистецтво; наука і наукове обслуговування; фінанси, кредит, страхування і пенсійне забезпечення; управління; об'єднання громадян [16].

Поміж цього, серед невиробничої сфери в рамках збірних галузей було виокремлено: господарське управління житловим господарством; господарське управління комунальним господарством; господарське управління підприємствами та організаціями побутового обслуговування; господарське управління закладами і організаціями охорони здоров'я, фізичної культури та соціального забезпечення; господарське управління мистецтвом [16].

Як можемо побачити, якщо порівнювати сферу обслуговування, невиробничу сферу та сферу послуг, то вбачається більша подібність сфери обслуговування до поняття сфери послуг, аніж до невиробничої сфери. З огляду на те, що невиробнича сфера є більш широким поняттям за своєю сутністю, і може включати більший радіус діяльності, передбачаючи не тільки сферу обслуговування, а й інші види невиробничої діяльності. Якщо ж казати про співвідношення понять «сфера обслуговування» та «сфера послуг», варто відмітити, що перше є складовою частиною другого. Це вбачається з того, що сфера послуг уособлює в собі весь спектр можливих видів послуг, тоді як сфера обслуговування базується безпосередньо в наданні так званих «обслуговуючих» послуг (туризм, готельно-ресторанний бізнес тощо).

Таким чином, можна дійти до висновку, що дослідження сучасних економічних категорій, має безпосереднє і пріоритетне значення для якісного та всебічного наукового дослідження кримінологічної діяльності в невиробничій сфері України. В подальшому вбачається доцільним дослідження поняття кримінологічної діяльності в невиробничій сфері України, з урахування наукових напрацювань у понятійно-категоріальному апараті.

ЛІТЕРАТУРА

1. Панчишин С., Грабинська Р. Про вітчизняну терміносистему фундаментальної економічної науки. *Економічна теорія*. 2020. № 2. С. 99–115.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. Київ : ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.
3. Географія сфери обслуговування : методична вказівка з навчальної дисципліни / Уклад. О.Г. Корнус. Суми : СумДПУ, 2012. 32 с.
4. Почтарьов С.О. Державне регулювання діяльності у сфері обслуговування. *Економічний вісник університету*. 2018. Випуск № 37/1. С. 125–131.
5. Тлумачний словник економіста / за ред. проф. С.М. Гончарова. Київ : Центр учбової літератури, 2009. 264 с.
6. Шульга Р.Р. Категорія «торгівля послугами»: сутність та проблеми застосування у господарському законодавстві України. *Форум права*. 2010. № 4. С. 976–981.
7. Мельничук О. Міжнародна торгівля послугами. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. 2020. № 4. С. 115–128.
8. Економічний словник-довідник / за ред. проф. С.В. Мочерного. Київ : Феміна, 1995. 368 с.
9. Пугачевська К.І. Сфера послуг в Україні: особливості розвитку та стратегічні перспективи. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Економіка і менеджмент*. 2016. Вип. 18. С. 52–55.
10. Сіквірицька І.А., Кучерук С.С. Перспективи розвитку сфери послуг в Україні. *Інноваційна економіка*. 2013. № 43. С. 164–165.
11. Макроекономіка : навчальний посібник / за ред. М.П. Талавіря та О.В. Пашенко. Київ : Навчально-науковий інститут бізнесу НУБіП України, 2012. 524 с.
12. Співак Л.С. Формування ринку послуг в трансформаційній економіці: дис. ... канд. екон. наук: 08.01.01 / Київський національний економічний університет. Київ, 2002. 192 с.
13. Митна енциклопедія: У двох томах. Т.1 / І.Г. Бережнюк. Хмельницький : ПП Мельник А.А., 2013. 472 с.
14. Генеральна угода про торгівлю послугами : Угода від 15.04.1994. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/981_017#Text
15. Золотарьова В.І. Економічна сутність, класифікація та основні види продуктів сфери послуг. *Економіка та держава*. 2019. № 10. С. 103–107.
16. Загальний Класифікатор «Галузі народного господарства України» : Класифікатор від 24.01.1994 № 21. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0021202-94#Text>
17. Anisimov D.O. & Shablysty V.V. The History of the Formation of Legislation on Criminal Liability for Unlawful Influence on the Results of Official Sports Competitions in Ukraine (1845-1991). *Scientific Bulletin of Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs. Special issue*. 2021. № 2. pp. 211–215.